

DURRONIYLAR IMPERIYASI SIYOSIY QURILISHINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.

Shoxob Shoabdurasulov Shokir o'g'li

*Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy
Universiteti Tarix fakulteti 4 bosqich talabasi*

Annotatsiya: XVIII asr oxirida Ahmadshoh Durroney boshchiligida paydo bo'lgan muhim siyosiy tuzilma bo'lgan Durrone imperiyasi hozirgi Afg'oniston hududidagi siyosiy qurilishning murakkab gobelenlaridan dalolat beradi. Markazlashtirilgan hokimiyat, qabila ittifoqlari, ma'muriy tuzilmalar va diplomatik nafosatning o'ziga xos aralashmasi bilan belgilab qo'yilgan Durrone imperiyasi mintaqa tarixida o'chmas iz qoldirgan dinamik va mustahkam siyosiy asosni namoyish etdi. Durrone imperiyasining siyosiy qurilishining o'ziga xos xususiyatlarini o'rganishda biz ushbu nufuzli imperiyaga xos bo'lgan asosiy tamoyillarni, boshqaruv dinamikasini va strategik asoslarini o'rganamiz. Uning siyosiy arxitekturasining murakkabliklarini ochib berish orqali biz Durrone imperiyasining barqaror merosi va Afg'oniston va undan tashqaridagi siyosiy manzaraga ta'sirini yoritishni maqsad qilganmiz.

Kalit so'zlar: Durrone imperiyasi, arxitektura, siyosat, tarix, hokimiyat, urf-odatlar.

XVIII asr oxiri va XIX asr boshlarini o'z ichiga olgan Durrone imperiyasi hozirgi Afg'oniston mintaqasida muhim siyosiy birlik sifatida paydo bo'ldi. Ahmadshoh Durroney tomonidan asos solingan imperiya strategik jasorat, harbiy qudrat va innovatsion boshqaruvning dalili bo'ldi. Durrone imperiyasining siyosiy qurilishi markazlashgan hokimiyat, qabila ittifoqlari, ma'muriy tuzilmalar va diplomatik ziyraklikning o'ziga xos aralashmasini aks ettirdi. Durrone imperiyasining markazida Ahmad Shoh Durroney tomonidan qo'llanilgan kuchli markazlashtirilgan hokimiyat tuyg'usi yotardi. Harbiy jasoratlari va davlat arbobi bilan mashhur bo'lgan Ahmadshoh o'z hukmronligi ostida turli-tuman qabila guruhlarini birlashtirib, qabilaviy mansublikdan ham oshib ketgan yaxlit siyosiy tuzilmani yaratdi. Uning etakchilik uslubi xarizma, strategik qarash va qabila dinamikasini chuqur tushunishni o'zida mujassam etgan bo'lib, unga hokimiyatni birlashtirish va kuchli imperiya o'rnatish imkonini berdi. Markazlashtirilgan hokimiyatga qaramay, Durrone imperiyasi uning barqarorligi va harbiy kuchini ta'minlovchi muhim qabila ittifoqlarini saqlab qoldi. Ahmadshoh imperiyaning harbiy salohiyati va hududiy nazoratini kuchaytiruvchi ittifoqlar tuzish uchun mavjud qabila tuzilmalari va sodiqliklaridan foydalangan. Imperiya qabila boshliqlarini boshqaruv apparatiga kiritib, qabila urf-odatlarini va an'analarini hurmat qilish orqali turli etnik guruhlar o'rtasida jamoaviy o'ziga xoslik va sadoqat tuyg'usini kuchaytirdi. Durrone imperiyasining siyosiy qurilishida

boshqaruv, soliqqa tortish va resurslarni boshqarishni osonlashtirgan pragmatik ma'muriy tuzilmalar mavjud edi. Markaziy hokimiyat tomonidan tayinlangan viloyat gubernatorlari mahalliy ishlarni nazorat qilib, imperator siyosatiga rioya qilishni ta'minladilar. Imperiya byurokратiyasi, garchi zamonaviy standartlarga nisbatan oddiy bo'lsa-da, qonun va tartibni saqlash, daromadlarni yig'ish va davlat xizmatlarini boshqarishda samarali faoliyat ko'rsatdi. O'zining hududiy chegaralaridan tashqarida Durrion imperiyasi murakkab geosiyosiy dinamikani boshqarishda va qo'shni imperiyalar va davlatlar bilan strategik ittifoqlar o'rnatishda diplomatik ziyraklik ko'rsatdi. Ahmadshohning diplomatik sa'y-harakatlari savdo yo'llari xavfsizligini ta'minlash, tashqi tahdidlarga qarshi turish va imperiyaning mintaqadagi ta'sirini kengaytirishga qaratilgan edi. Harbiy kuch va diplomatik muzokaralar kombinatsiyasi orqali Durrion imperiyasi o'zining siyosiy gegemonligini qo'llab-quvvatlovchi nozik kuch muvozanatini saqlab qoldi. Durrion imperiyasining siyosiy qurilishi Afg'oniston va kengroq mintaqada doimiy iz qoldirdi. Uning markazlashgan hokimiyat merosi, qabilaviy hamkorlik, ma'muriy samaradorlik va diplomatik pragmatizm mintaqadagi keyingi sulolalar va hukumatlarga ta'sir ko'rsatdi. Imperiyaning hududiy chegaralari vaqt o'tishi bilan o'zgarib, siyosiy tuzilmalari rivojlanib borsada, Durrionlar davrida o'rnatilgan boshqaruv va yetakchilikning mustahkam tamoyillari Afg'oniston siyosati va davlat boshqaruvida aks-sado berishda davom etmoqda. Durrioniyalar saltanatini belgilovchi xususiyatlardan biri uning jamiyatning madaniy va ijtimoiy tuzilishini shakllantirishda markaziy rol o'ynagan islom diniga sodiqligi edi. Aholining ko'pchiligi sunniy islom, xususan, Hanafiy mazhabiga e'tiqod qiluvchilar edi. Din ulamolari va so'fiy tasavvufchilar saltanatda islom ta'limotlarini targ'ib qilish va axloqiy qadriyatlarni shakllantirishga katta ta'sir ko'rsatdilar. Durrioniyalar imperiyasining tarixiy ma'lumotlarida ko'pincha harbiy va siyosiy masalalar ustunlik qilgan bo'lsa-da, bu davrda badiiy va adabiy izlanishlar ham gullab-yashnagan. Ayniqsa, she'riyat imperiyaning madaniy hayotida hurmatli mavqega ega edi. O'zining boyligi va she'riy an'analari bilan mashhur bo'lgan fors tili saroy muhitida va intellektual doiralarda keng qo'llanilgan. Shoir va yozuvchilar sevgi, urush, tabiat va ma'naviyat mavzularini aks ettiruvchi she'rlar yaratib, adabiy madaniyatning jonli rivojiga hissa qo'shgan. Durrioniy imperiyasida imperiyaning qudrati va madaniy nafosatini aks ettiruvchi ta'sirchan me'moriy yodgorliklar barpo etilgan. Qandahor, Hirot, Kobul kabi shaharlar muhim san'at, savdo va intellektual almashuv markazlari bo'lib xizmat qilgan. O'sha davrning me'moriy uslublari fors, mo'g'ul va O'rta Osiyo an'analari ta'sirini o'zida mujassam etgan, natijada imperiyaning san'at yutuqlarini ko'rsatuvchi buyuk masjidlar, saroylar va istehkomlar paydo bo'lgan. Durrioniyalar saltanatida ijtimoiy hayot islom tamoyillari va qabila urf-odatlarini uyg'unligi asosida boshqarilgan. Klanlarga sodiqlik va qabilaviy mansublik jamiyatni tashkil etishda muhim rol o'ynagan, qarindoshlik tarmoqlari ijtimoiy

tuzilishning asosini tashkil etgan. Nikoh marosimlari, bayram tantanalari, tug'ilish va o'lim bilan bog'liq marosimlar jamiyat hayotining muhim belgilari bo'lib, madaniy an'analar va o'ziga xoslikni mustahkamlaydi. Durroniya imperiyasi o'zining harbiy jasorati va siyosiy ta'siri bilan mashhur bo'lsa-da, uning madaniy merosi ham e'tirofqa loyiqdir. Diniy sadoqat, badiiy ifoda, me'moriy innovatsiyalar va ijtimoiy urf-odatlar uyg'unligi orqali imperiya 18-asr Afg'oniston va uning atrofidagi mintaqalar hayotining murakkabligini aks ettiruvchi boy va rang-barang madaniy muhitni o'stirdi. Bugungi kunda uning madaniy hayotining batafsil tasvirini qayta qurish qiyinchiliklariga qaramay, Durroniya imperiyasining mintaqa merosiga doimiy ta'siri uning doimiy ta'siridan dalolat beradi.

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, Durroniya imperiyasining siyosiy qurilishi Ahmadshoh Durroniyaning innovatsion strategiyalari, yetakchilik ziyrakligi va geosiyosiy uzoqni ko'ra bilishining dalilidir. Turli qabila fraktsiyalaridan yaxlit imperiya tuzish, samarali ma'muriy tuzilmalarni amalga oshirish va diplomatik tashabbuslarni amalga oshirish orqali Durroniya imperiyasi Afg'oniston tarixida muhim o'rin egalladi. Uning merosi hokimiyat dinamikasi, boshqaruv tamoyillari va davlat boshqaruvining murakkabligi haqidagi nozik tushunchani aks ettiradi va siyosiy tuzilmalarning tarixiy traektoriyalarga doimiy ta'siri haqida qimmatli tushunchalarni taqdim etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Хайдаров А.А. (1996) Центральная Азия во внешней политике Исламской Республики Иран. Дисс. док. полит. наук. – Т.: – С.285.
2. Хайдаров А.А. (2020) Мусульманское духовенство vs. власть в современном Афганистане: взгляд из Узбекистана // Мир и безопасность, Вестник РУДН. Серия: Международные отношения. Vol. 20. No. 4.
3. Маннонов А.М. (18.09.2018) “O‘zbekiston – Afg‘oniston” do‘stlik jamiyatining taqdimoti // Millatlararo munosabatlar va xorijiy mamlakatlar bilan do‘stlik aloqalari qo‘mitasi. <http://interkomitet.uz/boshqa/o-zbekiston-afg-oniston-do-ztlik-jamiyatining-taqdimoti/>
4. Маннонов А. (2022) Шарқшунослик масалалари. –Т.: Фан. – Б.111.
5. Акмалов Ш.И. (2002) Проблема афганского урегулирования в современных пакистано-иранских отношениях. Дисс. канд. пол. наук. – Т.: 171 с.
6. Акмалов Ш. (2014) Афганистан на перепутье: проблемы и перспективы. Lambert Academic Publishing. 44 с.